

รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข บ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

A Model for Developing the Happy Village of Ban Lao Noi, Mu 10, Tambon Khwao, Amphoe Mueang, Changwat Maha Sarakham

อวิรุทธิ์ ภักดีสุวรรณ¹

Awirut Phakdisuwan¹

บทคัดย่อ

การวิจัยรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข บ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อเป็นเป้าหมายในการไปสู่การเป็นหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข 3 ประเด็นหลักๆ คือ (1) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข (2) เพื่อค้นหารูปแบบในการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข และ (3) เพื่อติดตามประเมินผลความพึงพอใจในการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข

ในการศึกษาในครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม เป็นหลัก โดยนำวิธีการและเครื่องมือวิจัยที่หลากหลายมาใช้ในการศึกษาทั้งการศึกษาจากเอกสาร และการศึกษาข้อมูลภาคสนาม การสำรวจกลุ่มอาชีพ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การวางแผนเพื่อรู้ถึงปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ปัญหาทางเลือก การลงมือปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อนกลับ ปรับปรุงพัฒนากิจกรรมของกลุ่ม และการใช้ประโยชน์จากผู้รู้ ทั้งผู้ที่มีบทบาทภายในและภายนอกชุมชน พื้นที่ในการศึกษา บ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มเป้าหมายและกลุ่มผู้ร่วมวิจัย ประกอบด้วยผู้วิจัยหลัก คือ ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกอำเภอเมืองมหาสารคาม จำนวนหนึ่งคน ผู้วิจัยร่วม จำนวนหนึ่งคน คือ ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลเขวา จำนวนหนึ่งคน และนักวิจัยชาวบ้าน จำนวน 49 คน คือ ผู้นำที่เป็นทางการ จำนวนห้าคน ผู้นำที่ไม่เป็นทางการได้แก่ผู้นำกลุ่มอาชีพ จำนวนสี่คน ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชนสี่กลุ่มๆ ละ 10 คน รวม 40 คน รวมจำนวนทั้งหมด 51 คน

¹ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเมืองมหาสารคาม ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

¹ Head of Nonformal and Informal Educational Muang Maha Sarakham Center, Tombon Talat, Aumphoe Muang, Changwat Maha Sarakham

ขั้นตอนการศึกษาครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งปรับปรุงมาจากกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการเรียนรู้และอยู่ดีมีสุข ของฉลาด จันทรสมบัติ และคณะ (2548: 7) มาสรุปกำหนดขั้นตอนการวิจัยสามระยะ คือ การแสวงหารูปแบบ หมู่บ้านอยู่ดีมีสุข นำรูปแบบการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขมาใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมาย และการสรุปบทเรียนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข

ผลการวิจัย ปรากฏดังนี้

ด้านบริบทชุมชนบ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวาสี อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 75 หลังคาเรือน ประชากร 334 คน แยกเป็น ชาย 170 คน หญิง 164 คน มีการตั้งถิ่นฐานและความเป็นอยู่เหมือนกับชุมชนชนบทอีสานทั่วๆ ไปประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

ด้านการพัฒนารูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข ได้แสวงหารูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขโดยมีวิธีการดำเนินงานอยู่สามขั้นตอน คือ การแสวงหาและศึกษาแนวคิดการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขโดยรูปแบบการดำเนินงานเป็นการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาข้อมูลภาคสนามจากพื้นที่ต้นแบบและการปรับปรุงเพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข ประกอบด้วย ทำขั้นตอนการเรียนรู้ คือ ขั้นตอนการคิด ขั้นตอนการจำ ขั้นตอนการทำ ขั้นตอนการแก้ปัญหา และขั้นตอนการพัฒนา หลังจากนั้นผู้วิจัยการนำไปทดลองใช้กลุ่มชุมชนเป้าหมาย คือ บ้านดงเค็ง ตำบลท่าสองคอน อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลจากการดำเนินงานทำให้ได้บทเรียนที่นำมาสู่การสังเคราะห์และพัฒนารูปแบบแนวทางการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข

ด้านการค้นหารูปแบบในการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข ได้นำรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขไปใช้จริง กับชุมชนเป้าหมายคือบ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวาสี อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยมีวิธีการดำเนินงาน หกขั้นตอน คือ การสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน การจัดทำแผนการเรียนรู้การพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข การส่งเสริมให้แต่ละกลุ่มกิจกรรมนำแผนการเรียนรู้หมู่บ้านอยู่ดีมีสุขไปสู่การปฏิบัติ การทำเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมสรุปบทเรียน การทบทวนแผนการดำเนินงานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ชัดเจน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาและยกระดับองค์ความรู้การแก้ไขปัญหา ตามความสนใจของกลุ่มองค์กร

ด้านการติดตามประเมินผลความพึงพอใจในการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข หลังจากได้ดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขไประยะหนึ่ง จึงได้สรุปบทเรียนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานสามขั้น คือ การจัดเก็บองค์ความรู้ลงบนฐานข้อมูลในประเด็นที่ประสบผลสำเร็จ การประเมินผลความสำเร็จในการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข และการดำเนินการเผยแพร่ชุดความรู้ และการเปิดหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข

คำสำคัญ : รูปแบบ, การพัฒนา, หมู่บ้านอยู่ดีมีสุข

ABSTRACT

In this study of a model for developing the happy village of Ban Lao Noi, Mu 10, Tambon Khwao, Amphoe Mueang, Changwat Maha Sarakham, there were 3 purposes of the operation leading to become the happy village: 1) to develop a model of developing the happy village, 2) to search for the model for developing the happy village, and 3) to follow up and evaluate satisfaction towards developing the happy village.

In this study the participatory action research methodology was mainly used by applying various research methods and instruments, including documentary study and field study, survey occupation group, interviewing, group discourse; planning to find out problems, causes, and problem-rolling prachies, observation, reflection, group actively improvement and development of local inside and outside the community. The study locale Ban Lao Noi, Mu 10, Tambon Khwao, Amphoe Mueang, Changwat Maha Sarakham.

The focus group and the co-researcher group included one focus group, the 1 director of Amphoe Muang Maha Sarakham Nonformal Education Service Center one, co-researcher, the teacher at Tambon Khwao Community Learning Center; and 49 villager researchers including five formal leaders and four informal leaders, and representatives of four community organization groups of 10 representatives each, totaling 40 a total of 51 persons altogether.

The stages of this study, were based on the model of participatory action research, adapted from the learning process for creating and developing networks of learning community organizations for learning and living happily designed by Chalard Chantarasombat and others (2005 : 7) to summarize determine research stages into three phrases: seeking the model for the happy village, implementing the model for developing the happy village with the focus group, and summarizing lessons, and following up the operation of developing the happy village.

The results of the study revealed as follows"

In terms of the community context, Ban Lao Noi, Mu 10, Tambon Khwao, Amphoe Mueang, Changwat MahaSarakhm, had 75 households with the population of 334, including 170 males and 164 females. The settlement and liveing were similar to Isan rural communities in general. Most of the population mainly made their living by farming by doing agricultural occupation.

In terms of developing the model for developing the happy village, the model for developing the happy village was by using sought the operation in three stages namely seeking and examining the concepts of developing the happy village. Through

documentary and related literature study field study, and the improvement for constructing the model for developing the happy village, including five stages, namely thinking stage, memorizing stage, doing stage, problem-solving stage, and developing stage, and implementing of the model with the focus community groups of Ban Dong Kheng, Tambon Tha Song Khon, Amphoe Mueang, Changwat Maha Sarakham. The results of operation provided the lessons for synthesizing and developing the model for operating the happy village.

In terms of seeking the model for operation of developing the happy village, the model for developing the happy village was implemented in the focus community, of Ban Lao Noi, Mu 10, Tambon Khwao, Amphoe Mueang, Changwat Maha Sarakham in six stages, including surveying problems and needs of the community, making learning plans for developing the happy village, promoting each activity group in implementing the plan for the happy village, organizing the forum of shared learning of each activity summarized, revising the operational plans for the clear body of knowledge learning activities for developing and upgrading the body of knowledge leading to problem-solving according to each organization group interest.

In terms of the follow-up of satisfaction towards developing the happy village, after having under taken developer the happy village for a period of time, the lesson were evaluated operation of developing the happy village, was made in three stages, storing the body of knowledge on the database of the success, evaluating the success of developing the happy village, and disseminating series of knowledge and opening the happy village.

Keywords : model, developing, happy village

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2544 ความว่า "...คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงหมายความว่า พอมีพอกินพอเพียงนี้อาจจะมีมากมายของหุรหาก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณทำอะไรก็พอเพียงปฏิบัติตนก็พอเพียง มีเหตุผลและถ้าประเทศชาติพอมีพอกินก็ยิ่งดี....เศรษฐกิจพอเพียงนี้ให้ปฏิบัติเพียงครั้งเดียวไม่ต้องทั้งหมด หรือแม้แต่เศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอประเทศไทยใน

ปัจจุบันไม่พอมีพอกินจึงเป็นนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะให้ทุกคนไม่ต้องไปขอยืมของผู้อื่นอยู่ได้ด้วยตัวเอง...คำว่าพอกินเราถ้าพอในความต้องการ มันก็มีความโลภน้อย ความผิดก็เหมือนกันการแสดงความคิดเห็นของตัวเอง ความเห็นของตัวเองก็ควรที่จะให้คนอื่นแสดงความคิดเห็นบ้างและพิจารณาว่าเค้าพูดกับที่เราพูดอันไหนพอเพียงอันไหนเข้าเรื่อง ถ้าไม่เข้าเรื่องก็แก้ไข..."

พระราชดำรัสดังกล่าว เป็นหลักของความสามัคคี ความเสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมการแบ่งปัน การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน

อันจะส่งผลให้ประชาชนผู้ยากไร้จำนวนมาก ยืนหยัดพึ่งตนเองได้มากที่สุด และตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนอันเป็นพื้นฐานมั่นคงในการพัฒนาประเทศชาติ"

ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองมหาสารคาม ได้ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนและสังคมแห่งการเรียนรู้โดยยึดชุมชนเป็นฐานในรูปของโครงการหมู่บ้านแห่งการเรียนรู้สู่เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะสามารถช่วยสร้างประโยชน์ และพัฒนาหมู่บ้านในชนบท จังหวัดมหาสารคาม ให้สามารถเกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง ครอบครัว และชุมชน สามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และพึ่งตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2540-2551 ตามประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 คือการพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพให้มีความรู้คู่คุณธรรม เน้นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ.2545 มาตรา 22 และ 25 คือ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าด้วยผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ รัฐต้องส่งเสริมดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ อย่างพอเพียง และมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 11-12)

สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม ยุทธศาสตร์ที่ 1 และ 2 คือ สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และศูนย์กลางวัฒนธรรม และสร้างชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองมหาสารคามร่วมเป็นภาคีดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวด้วย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับกลยุทธ์ กศน.

สู่การปฏิบัติของสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน ปีงบประมาณ 2548-2551 โดยเฉพาะโครงการที่ตอบสนองงานกลยุทธ์ กศน. สู่การปฏิบัติที่เน้นโครงการวิจัยรูปแบบแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ตามแบบ ผผง. 48/2 และตามยุทธศาสตร์ พ.ศ. 2548 ผลผลิตที่ 1 การจัดการศึกษานอกระบบกิจกรรมที่หนึ่งจัดการศึกษาต่อเนื่อง ที่เน้นการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน ในส่วนที่เป็นบริบทของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมหาสารคาม เอาจากการวิเคราะห์ศักยภาพของจังหวัด ทั้งด้านจุดแข็ง โอกาส จุดอ่อน และอุปสรรค รวมถึงการเชื่อมโยงกับภาคีองค์กร ผ่านการวิเคราะห์นโยบายแผนยุทธศาสตร์หลักแล้ว จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์แผนงานโครงการ เป็นโครงการหลัก แปรโครงการ และโครงการเสริม 3 โครงการ โครงการสนองงานกลยุทธ์ กศน. สู่การปฏิบัติอีกสองโครงการ คือ โครงการประกันคุณภาพการศึกษานอกโรงเรียน และโครงการวิจัยรูปแบบแหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ คือ จะดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนสู่มิติใหม่ โดยการปฏิรูปการบริหารจัดการแบบบูรณาการ โดยให้ครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียนจำนวนสี่คน และครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จำนวน 19 คนรับผิดชอบหมู่บ้านหลักอย่างน้อยคนละ หนึ่งหมู่บ้าน มีการทำงานเป็นทีม ใช้กระบวนการทำงานแบบวิจัยและพัฒนาเป็นเครื่องมือ ภายใต้สโลแกน "หนึ่งครู หนึ่งหมู่บ้าน หนึ่งผลงานวิจัย" ซึ่งเป็นการดำเนินงานให้เป็นจริงและเด่นชัดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดมหาสารคาม, 2548: 18-24)

จากบทเรียนและประสบการณ์ในงานการศึกษานอกโรงเรียนที่ผู้วิจัยได้เรียนรู้ สังสมมาร่วม 20 ปี เห็นว่าส่วนใหญ่กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนแบบแยกส่วน จัดเป็นเรื่องๆ ไปรยหว่านขาดความต่อเนื่อง ทำในเรื่องเดิมๆ วิธีการเดิมๆ ไม่ยึดพื้นที่หรือชุมชนเป็นหลัก ขาดการออกแบบคิดค้น พัฒนาที่เป็นรูปธรรม จนหาสิ่งที่เป็นสัญญาณลักษณะใหม่ของ

การศึกษาออกโรงเรียนค่อนข้างยาก ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียนที่เป็นการศึกษาที่เน้นการบูรณาการกิจกรรม กระบวนการ เทคนิควิธีการ เครือข่ายภาคี และทรัพยากรอื่นๆ ใช้หมู่บ้านหรือชุมชนเป็นฐาน โดยมุ่งหวังที่จะพัฒนาแสวงหารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียนที่มีความเหมาะสม เพื่อสร้างความรู้ให้กับผู้เรียน สร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับชุมชนให้มากที่สุด จึงได้มีการจัดกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียนในรูปแบบ "การพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข" บ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอมะนัง จังหวัดมหาสารคาม โดยการนำเอาปัญหาความต้องการและวิถีชีวิตเป็นโจทย์ นำเอาศักยภาพผู้นำ ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และฐานทรัพยากรในท้องถิ่นเป็น "ทุน" ผ่านกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียนทั้งในเชิงกลุ่มและกลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นสื่อกลางตามแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข ตามสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชน เกิดกระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ สร้างงาน สร้างอาชีพ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ไปสู่การแก้ไขปัญหาในชุมชนได้โดยคนในชุมชนเอง นำไปสู่การพึ่งตนเองและชุมชนอยู่ดีมีสุขในที่สุด

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษา เรื่องรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการวิจัย หากผลการดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข ส่งผลให้ประชาชนมีศักยภาพในการเรียนรู้ การจัดการความรู้ พึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีคุณภาพก็จะนำไปสู่การวางแผนพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป ตลอดทั้งขยายผลเกิดองค์ความรู้ใหม่แก่หมู่บ้าน ชุมชนและอำเภออื่นๆ ในจังหวัดมหาสารคามต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข
2. เพื่อค้นหารูปแบบในการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข

3. เพื่อติดตามประเมินผลความพึงพอใจในการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับบริบทและศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน
2. ได้องค์ความรู้รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขที่สามารถนำไปถ่ายทอดขยายผลและปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นในหมู่บ้านใกล้เคียงหรือหมู่บ้านในตำบลนาร่องของจังหวัดมหาสารคาม
3. กระตุ้น ส่งเสริม ติดตามและเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข
4. สร้างกลไกในการทำงานแบบมีส่วนร่วมในลักษณะของภาคีและบูรณาการในการดำเนินงานของศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่มอาชีพ และกลุ่มองค์กรชุมชนให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ พลังแห่งปัญญาเอกลักษณ์ชุมชน ในอันที่จะส่งผลถึงการบริหารจัดการความรู้ พัฒนางานพัฒนาคน และองค์กรต่อไป

คำถามของการวิจัย

1. ชุมชนมีศักยภาพอะไรที่จะนำไปสู่การพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขได้
2. รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขบ้านเหล่าน้อยควรเป็นอย่างไร
3. ปัจจัย เงื่อนไขแห่งความสำเร็จของรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขบ้านเหล่าน้อยควรเป็นอย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. หมู่บ้านพื้นที่เป้าหมายของการวิจัย คือ บ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวาสินรินทร์ จังหวัดมหาสารคาม ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาคัดเลือกจากความสนใจและอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมตลอดโครงการ
2. ประชากรเป้าหมาย คือ บุคคลหรือกลุ่มคน

ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือเหตุการณ์สำคัญ ที่นำไปสู่การเรียนรู้ การบริหารจัดการและพัฒนางานของกลุ่มอาชีพในบ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวาสินรินทร์ จังหวัดมหาสารคาม

3. ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ประกอบด้วยผู้วิจัยหลัก (คุณอำนวย) คือ ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษาของโรงเรียนอำเภอมหาสารคาม จำนวนหนึ่งคน ผู้วิจัยร่วม (คุณประสาน) คือ ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลเขวาสินรินทร์จำนวนหนึ่งคน และนักวิจัยชาวบ้าน (คุณกิจ) จำนวน 49 คน ประกอบด้วย ผู้นำที่เป็นทางการ จำนวนห้าคน ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้นำกลุ่มอาชีพ จำนวนสี่คน กรรมการและสมาชิกอาชีพสี่กลุ่มๆ ละ 10 คน จำนวน 40 คน รวมทั้งหมด จำนวน 51 คน

4. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้รู้ ประกอบด้วย ผู้นำและตัวแทนกลุ่มอาชีพบ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวาสินรินทร์ จังหวัดมหาสารคาม รวมจำนวน 49 คน แยกได้ดังนี้ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ จำนวนห้าคน ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้นำกลุ่มอาชีพ จำนวน สี่คน กรรมการ และสมาชิกกลุ่มอาชีพสี่กลุ่มๆ ละ 10 คน จำนวน 40 คน

5. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1 แบบสำรวจข้อมูลทั่วไปของชุมชน

5.2 แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

5.3 แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข

5.4 แบบบันทึกประชุมและสมุดจดบันทึก

5.5 กล้องถ่ายภาพ

6. ขั้นตอนการวิจัย ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งปรับปรุงมาจากกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการเรียนรู้และอยู่ดีมีสุข ของฉลาด จันทระสมบัติ และคณะ (2549: 7) มาสรุปกำหนดขั้นตอนการวิจัยสามระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การแสวงหารูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข (ตุลาคม 2549-กุมภาพันธ์ 2550)

ระยะที่ 2 การนำรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขไปใช้จริง (มีนาคม-สิงหาคม 2550) และระยะที่ 3 สรุปบทเรียนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข (กันยายน 2550)

7. การเก็บรวบรวมข้อมูล

7.1 ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.2 ภาคสนาม เป็นการทำงานร่วมกันหลายฝ่ายทั้งนักวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นักวิจัยอาสาสมัคร ผู้รู้ในชุมชนและตำบล ตามประเด็นคำถามและประเภทของข้อมูล เช่น ข้อมูลรวมตำบล ข้อมูลหมู่บ้านที่เลือกไว้ ข้อมูลกลุ่มอาชีพและอื่นๆ ประกอบด้วย

7.2.1 การสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านเหล่าน้อย โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง

7.2.2 ใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคล ผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามประเด็นคำถาม โดยใช้เทคนิคการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วนและอื่นๆ

7.2.3 ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมทั้งผู้วิจัย และผู้ร่วมวิจัย

7.2.4 สันทนากลุ่ม ในแต่ละกลุ่มย่อยในหมู่บ้าน หรือในสถาบันในระดับตำบลตามประเด็นที่ศึกษาเพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูล ในการดำเนินการวิจัยและวางแผนงานโครงการ

7.2.5 ประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมวางแผนกับชุมชนและกลุ่มอาชีพ คัดเลือกแนวทางแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติแก้ปัญหาที่มีการสังเกตและสะท้อนกลับ ข้อมูล นำไปวางแผนปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่องในลักษณะวิจัยเชิงปฏิบัติการ

8. การวิเคราะห์ข้อมูล

8.1 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล จากเครื่องมือทุกประเภท ทั้งแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสำรวจสภาพทั่วไป แบบสอบถามความพึงพอใจหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข สมุดจดบันทึก และเครื่องบันทึกเสียง

8.2 จำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ ตามความมุ่งหมายของการวิจัยและประเด็นที่ศึกษา

8.3 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดระบบการ

ทำงานของกลุ่มองค์กรชุมชนร่วมกับ

ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองมหาสารคาม เพื่อให้เห็นพัฒนาการการดำเนินงานของกลุ่มและสังเคราะห์ออกมาเป็นแผนภาพกระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมาย และประเด็นที่ศึกษาข้อมูลที่วัดได้ ใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมาประกอบการวิจัย

8.4 นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

ด้านบริบทชุมชนบ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวาสาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 75 หลังคาเรือน ประชากร 334 คน แยกเป็นชาย 170 คน หญิง 164 คน มีการตั้งถิ่นฐานและความเป็นอยู่เหมือนกับชุมชนชนบทอีสานทั่วๆ ไปประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

ด้านการพัฒนารูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข ผู้วิจัยได้แสวงหารูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข โดยมีวิธีการดำเนินงานอยู่ 3 ขั้นตอน คือ แสวงหาและศึกษาแนวคิดการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขโดยรูปแบบการดำเนินงานเป็นการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลภาคสนามจากพื้นที่ต้นแบบและการนำมาปรับปรุงเพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนการเรียนรู้ คือ ขั้นการคิด ขั้นการจำ ขั้นการทำ ขั้นการแก้ปัญหา และขั้นการพัฒนา หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้กลุ่มชุมชนเป้าหมาย คือ

บ้านดงเค็ง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลจากการดำเนินงานทำให้ได้บทเรียนที่นำมาสู่การสังเคราะห์และพัฒนาารูปแบบแนวทางการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข

ด้านการค้นหารูปแบบในการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขไปใช้จริงกับชุมชนเป้าหมาย คือ

บ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวาสาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยมีวิธีการดำเนินงานทบทวนขั้นตอน คือ การสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน การจัดทำแผนการเรียนรู้การพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข การส่งเสริมให้แต่ละกลุ่มกิจกรรมนำแผนการเรียนรู้หมู่บ้านอยู่ดีมีสุขไปสู่การปฏิบัติ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมสรุปบทเรียนการนำมาสู่การทบทวนแผนการดำเนินงานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ชัดเจน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาและยกระดับองค์ความรู้ในประเด็นที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหา และตามความสนใจของกลุ่มองค์กร

ด้านการติดตามประเมินผลความพึงพอใจในการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข หลังจากได้ดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขไประยะหนึ่ง ผู้วิจัยจึงได้สรุปบทเรียนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานสามขั้น คือ การจัดเก็บองค์ความรู้ลงบนฐานข้อมูลในประเด็นที่ประสบผลสำเร็จ การประเมินผลความสำเร็จในการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขและการดำเนินการเผยแพร่ชุดความรู้ และเปิดหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข

อภิปรายผล

จากการดำเนินการวิจัยรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข บ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลเขวาสาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข นำไปสู่ความสำเร็จเพราะผู้วิจัยมีการวางแผนในการดำเนินงานที่ชัดเจน โดยเริ่มจากการแสวงหาและศึกษาแนวคิดการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข โดยมีการศึกษาทั้งจากเอกสาร พื้นที่ต้นแบบแล้วมีการนำมาวิเคราะห์ถึงความสอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชน แล้วนำไปสู่การทดลองใช้ในพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน จนได้บทเรียนในการดำเนินงานซึ่งนำมาสู่การปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความสมบูรณ์ แล้วจึงนำมาใช้จริง ซึ่งว่าเป็นมิติใหม่ในการพัฒนาด้วยการ

วิจัยทดลองซ้ำ ซึ่งกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินงานดังกล่าวที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อผลสำเร็จในการดำเนินงานรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขมาก

2. การนำรูปแบบการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขมาใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมายเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข เพราะผู้วิจัยได้ใช้เทคนิควิธีการ และรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายมาบูรณาการในการขับเคลื่อนงาน คือ มีการวางแผนแบบมีส่วนร่วมโดยการนำแผนแม่บทชุมชนมาทบทวน เพื่อให้ได้ทราบข้อมูลสถานการณ์ของชุมชนในปัจจุบันถึงศักยภาพ อุปสรรค โอกาส และปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนได้รู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากร และจัดการทรัพยากรได้

นอกจากนี้ยังนำเสนอข้อมูลภาพรวมให้คนในชุมชนทราบถึงบริบทของตนเอง ชุมชนเกิดจิตสำนึกและความตระหนักที่จะต่อสู้กับปัญหานำไปสู่การก่อเกิดผู้นำทางธรรมชาติที่ต้องการลุกขึ้นมาพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยมีการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน แผนพัฒนากลุ่มองค์กรแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง และมีเป้าหมายในการดำเนินงานที่ชัดเจน คือ การเพิ่มรายได้ลดรายจ่าย และพึ่งพาตนเอง นำไปสู่การผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันด้วยการลงมือลองผิดลองถูก และภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิม

นอกจากนี้กิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้น ได้นำศักยภาพทุนเดิมของชุมชนที่มีอยู่มาพัฒนาต่อยอดและเน้นกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับการแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชน เช่น การทำปุ๋ยชีวภาพ การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เพราะชุมชนมีวัตถุดิบ และภูมิประเทศที่เหมาะสม และสอดคล้องกับชุมชน กิจกรรมการเลี้ยงกบ เลี้ยงปลา ล้วนแต่มีเป้าหมายที่น่าไปสู่การเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และพึ่งพาตนเอง ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการทำงานนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อหาทางออก และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

มีการประสานเชื่อมโยงหน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุนปรึกษาแนะนำ เช่น ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองมหาสารคาม เข้ามาส่งเสริมสนับสนุนงานกลุ่มองค์กร ทั้งในส่วนวิชาการ งบประมาณ และจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน การพัฒนาทักษะอาชีพ และจัดให้มีเวทีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำงาน ประชุมสรุปบทเรียน และพัฒนาระดับความรู้ด้วยวิธีการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน ส่งผลให้กลุ่มองค์กรได้ทบทวนตนเองถึงผลสำเร็จและบทเรียนสำคัญ แนวทางการขยายผลปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไข นำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในการพัฒนาที่จะนำไปสู่การเป็นหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข

3. การประเมินความพึงพอใจการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อทิศทางการพัฒนาชุมชนบ้านเหล่าน้อยสู่หมู่บ้านอยู่ดีมีสุข โดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะหารูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขให้มีการพึ่งพาตนเองและสามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยมีกิจกรรมการจัดเวทีจัดทำแผนชุมชนผลที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน คือ การที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ต้องมีการขยายกิจกรรมให้ครอบคลุมประเด็นปัญหา และตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน จึงมีการก่อเกิดกลุ่มองค์กรขึ้น คือ กลุ่มเลี้ยงกบ กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ และกลุ่มปุ๋ยชีวภาพ โดยกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีการเอื้อประโยชน์ และบริหารจัดการร่วมกันทั้งในส่วนของบุคคล เงินทุน และหน่วยงานสนับสนุน คือ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองมหาสารคาม

ซึ่งจากผลการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรชุมชนที่ว่ามา สามารถนำไปสู่การเป็นหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขได้ เช่น มีมีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องด้วยการปฏิบัติจริง โดยวิธีการคิดวางแผน ปฏิบัติตามแผน ติดตามประเมินผล และสะท้อนผลไปสู่การแก้ไขปัญหา และถ่ายทอดขยายผล เช่น กลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษหลังจากมองเห็นช่องทางการตลาดการสร้างงาน

สร้างรายได้จึงมีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน ไปสู่การผลิตในเชิงธุรกิจ ซึ่งถือได้ว่าเป็นมิติใหม่ของรูปแบบการเรียนรู้ที่น่าสนใจ เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ด้วยการปฏิบัติจริง นำไปสู่การพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคมในวงกว้างต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรปรับกระบวนการทัศน์และสร้างนวัตกรรมใหม่ในการพัฒนา โดยใช้ "แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง" แนวคิดการพึ่งตนเอง เป็นแนวคิดกระแสหลักในการพัฒนาชุมชน และยุทธศาสตร์การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.2 ควรจัดทำสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงานของชุมชนที่ประสบความสำเร็จเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้รูปแบบและวิธีการพัฒนาชุมชนซึ่งกันและกัน

1.3 ควรทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาคีการพัฒนา เพื่อสนับสนุนส่งเสริมและเอื้ออำนวยในการทำงานพัฒนาแบบบูรณาการในพื้นที่ทุกระดับ

2. ข้อเสนอแนะด้านวิชาการและการวิจัย

2.1 ควรส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาศักยภาพทางด้านวิชาการให้แก่เจ้าหน้าที่ในพื้นที่ให้มีความรู้ ความสามารถ ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

(Action Research) หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อให้สามารถเข้าไปส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และมีการสรุปถอดบทเรียนเพื่อเผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

2.2 ควรเพิ่มสมรรถนะให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐให้มีความเป็นมืออาชีพในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้การจัดการความรู้ และการเป็นวิทยากรกระบวนการในการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

2.3 ควรมีการวิจัยในเชิงการถอดองค์ความรู้ ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จในการสร้างและพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขในต่างชุมชนให้มากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

3.1 ควรส่งเสริมกระบวนการพัฒนาชุมชนควรมีการบูรณาการทั้งภาครัฐและเอกชนโดยอยู่บนพื้นฐานความสมัครใจของชุมชน และมีการประสานความร่วมมือแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสรุปบทเรียนในการทำงานร่วมกัน โดยการจัดเวทีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

3.2 ควรสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนใช้แผนชุมชนเป็นแผนกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนตามวิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์การพัฒนาที่พื้นที่กำหนด และมีการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ

3.3 ควรใช้กระบวนการวิจัยชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยสร้างผู้นำชุมชนให้เป็นนักวิจัยท้องถิ่น และร่วมสรุปถอดบทเรียน

เอกสารอ้างอิง

- ฉลาด จันทรสมบัติ และคณะ. (2548). รายงานที่มที่ปรึกษาที่มวิจัยสนามระยะที่ 3. มหาสารคาม: ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้และเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ยุทธนา ศิริพรรณ. (2547). การพัฒนาหมู่บ้านหนองโก ตำบลหนองโก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- รุ่ง แก้วแดง. (2543). ปฏิวัติการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มติชน. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดมหาสารคาม. (2548). แผนปฏิทินปีงบประมาณ 2548. มหาสารคาม: ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมหาสารคาม
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (ฉบับปรับปรุง 2545). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิคจำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2548). เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร ?. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุทัศน์ สิทธิจินดา. (2537). การพัฒนาหมู่บ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านดอนยายนาง ตำบลดอนสมบูรณ์ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.